

Rafał Zaleski

PRAWNE ASPEKTY PRZEJŚCIA ZAKONNIKA
Z JEDNEGO INSTYTUTU ZAKONNEGO
DO INNEGO

WSTĘP

Wśród instytutów życia konsekrowanego, których członkowie przez profesję trzech rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, naśladując dokładniej Chrystusa, oddają się całkowicie umiłowanemu nade wszystko Bogu (KPK/83, kan. 573)¹, istnieje duży pluralizm [Kałowski 1989, 21]. Ta różnorodność z pewnością jest wielkim bogactwem Kościoła, niemniej tworzy ona także dla zakonników możliwość przejścia z jednego instytutu do innego [Stokłosa 2009, 92]. Wiązać się to może z chęcią zmiany dotychczasowego charakteru oddania się osoby konsekrowanej na wyłączną służbę Bogu. Prawodawca kodeksowy co prawda zakazuje tego typu praktyk (KPK/83, kan. 684 § 1), jednak nie czyni tego w sposób ostateczny. W związku z tym władza kościelna wydaje akty regulujące skutki prawne, wynikające z opuszczenia zakonu [Kałowski 1989, 21]. Wraz z odpowiednim zezwoleniem, zgodnie z przepisami prawa, jest możliwe przejście zakonnika do innego instytutu. Prawodawca w ten sposób czyni zadość jednemu z podstawowych praw

KS. MGR RAFAŁ ZALESKI – student, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: raf.zaleski@gmail.com

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983). AAS 75:1983 pars II pp. 5-348; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Pallottinum 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

człowieka, jakim jest wolność od jakiegokolwiek przymusu w wyborze stanu życia (KPK/83, kan. 219)².

Przewiduje się trzy możliwe sposoby takiego przejścia: z jednego instytutu zakonnego do innego instytutu zakonnego; z niezależnego klasztoru do innego klasztoru tegoż instytutu albo federacji lub konfederacji; z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego albo do stowarzyszenia życia apostołskiego (KPK/83, kan. 684). Przedmiotem niniejszego artykułu będzie opisanie przepisów prawnych, dotyczących pierwszego ze sposobów przejścia, a więc z jednego instytutu zakonnego do innego. Zawarte są one w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 25 stycznia 1983 r. W kilku kwestiach niezbędne będzie także odwołanie się do norm z Kodeksu Prawa Kanonicznego z 27 maja 1917 r.³

POJĘCIE PRZEJŚCIA

Zgodnie z postanowieniami Soboru Chalcedońskiego z 451 r. zakonnik był zobowiązany do pozostawania w tym klasztorze, do którego wstąpił⁴. Zmiana instytutu mogła nastąpić jedynie z ważnych przyczyn, głównie związanych z dobrem duchowym samego zainteresowanego [Kałowski 1994, 141]. Zasada ta jest stosowana w Kościele również obecnie.

Współcześnie obowiązujący Kodeks nie podaje samej definicji przejścia [Zubert 1990, 198], niemniej *transitus*⁵ z własnego instytutu do innego oznacza opuszczenie przez zakonnika instytutu, z którym związał się poprzez śluby wieczyste, przy jednoczesnym wstąpieniu do nowego instytutu [Bar 1986, 92]. Może ono nastąpić tylko z powodów poważ-

² Na temat wolności przy wyborze stanu życia zob. [Syryjczyk 1982, 187-197; Zubert 2005b, 705-716].

³ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917). AAS 9:1917 pars II pp. 2-593 [dalej cyt.: CIC/17].

⁴ Concilium Chalcedonense. *Cap. V. W: Sacrorum Conciliorum Nove et Amplissima Collectio*. Red. Giovanni D. Mansi. T. 6. Florentiae 1761 col. 539-542; tekst polski: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski (325-787). Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II*. Oprac. Arkadiusz Baron i Henryk Pietras. T. 1. Kraków: Wydawnictwo WAM 2001 s. 231.

⁵ Łaciński termin *transitus*, używany przez prawodawcę opisującego instytucję przejścia, w języku polskim oznacza tyle, co 'przechodzenie', 'przejście', 'przeprawa', 'przenosiny' [Korpanty, red. 2001, 618; Jougan 1958, 694].

nych. Zgodnie jednak z Kodeksem sam fakt przejścia nie powoduje jeszcze skutków definitywnych (KPK/83, kan. 684 § 2). Następują one dopiero po odbyciu w nowym instytucie próby, która trwa trzy lata, oraz po złożeniu w nim nowej profesji wieczystej⁶.

Aby zatem mówić o przejściu, musi zaistnieć kilka elementów: zakonnik ma być związany już ślubami wieczystymi z jednym instytutem; opuszczając ten instytut, powinien równocześnie wstąpić do drugiego, przy zezwoleniu najwyższych przełożonych obydwu instytutów; w nowym instytucie jest zobligowany przejść przynajmniej trzyletnią próbę zgodnie z przepisami prawa powszechnego oraz własnego nowego instytutu; ma obowiązek złożyć w nowym instytucie profesję wieczystą. Nie można więc mówić o prawnym przejściu wówczas, gdy podmiot nie złożył jeszcze ślubów wieczystych. Ani śluby czasowe, ani tym bardziej brak jakichkolwiek ślubów nie wiąże zakonnika na stałe z jego własnym instytutem. *Transitus* nie ma miejsca także wówczas, gdy zainteresowana osoba utraciła już wcześniej przynależność do instytutu (na podstawie indultu sekularyzacji albo na podstawie dekretu prawnego wydalenia), a następnie wyraziła wolę wstąpienia do jakiegokolwiek innego instytutu, zostając do niego przyjęta [Stokłosa 2009, 93]. W takim przypadku brakuje równoczesności w opuszczeniu dawnego instytutu i wstąpieniu do nowego. Można tu mówić tylko i wyłącznie o zwykłym przyjęciu do instytutu. Regulują go te same przepisy prawa kanonicznego, które obowiązują przy każdym innym wstąpieniu do instytutu [Stokłosa 2009, s. 93]. Z prawnym przejściem nie mamy do czynienia również przed upływem przewidzianej przepisami próby oraz złożeniem nowych ślubów wieczystych. Tylko zatem spełnienie tych wszystkich formalności powoduje, że dokonane przejście jest legalne [Kałowski 1989, 23].

Transitus nie zależy tylko i wyłącznie od woli zainteresowanego profesa, nie jest to bowiem jego prawo podmiotowe [Stokłosa 2009, 94]. Może się on dokonać tylko wtedy, gdy zezwolą na to najwyżsi przełożeni obydwu instytutów. Niezwykle ważne jest także zachowanie przewidzianej prawem procedury. Choć prawodawca nie przedstawił jednolitej jej formy dla wszystkich możliwych przejść z jednego instytutu do drugiego, wyartykułowane zostały pewne stałe jej elementy [Stokłosa 2009, 94]. Na

⁶ Szerzej na temat ślubów i konsekracji zakonnej zob. [Saj 2006, 3-19].

uwagę zasługuje również fakt, że w porównaniu z paralelnymi przepisami CIC/17 zwiększona została restrykcyjność [Stokłosa 2009, 94].

Warto dodać, że przy przejściu zakonnik zachowuje ciągłość ślubów oraz przynależność do stanu konsekrowanego [Bar 1986, 92; Ramos 2002, 1744]. Śluby zatem, jakie złożył w poprzednim instytucie, są wobec niego zobowiązujące i nie może on wstrzymywać się od ich przestrzegania [Skorupa 2002, 201]. Pozostaje on członkiem poprzedniego instytutu aż do złożenia nowych ślubów. Zmienia się jednak specyfika jego powołania zakonnego, w związku z czym stosuje się już do reguł i charyzmatu nowego instytutu [Stokłosa 2009, 93-94]. Jego przynależność *de iure* pozostaje niejako w zawieszeniu, ponieważ jest on *de facto* podporządkowany dyscyplinie instytutu, do którego złożył prośbę o przynależność i w którym odbywa próbę (KPK/83, kan. 685 § 1) [Stokłosa 2009, 94]. Ma przestrzegać jego praw i obowiązków, ale poprzednie traci definitywnie dopiero po pełnym przyjęciu do nowego instytutu (KPK/83, kan. 685 § 2).

PODMIOT PRZEJŚCIA

Prawodawca kodeksowy stwierdza, że *transitus* dotyczy tylko i wyłącznie zakonnika, który złożył już śluby wieczyste. Jest to zmiana przepisu zawartego w poprzednim Kodeksie, gdzie taką możliwość miał również profes związany z instytutem ślubami czasowymi (CIC/17, can. 633 § 2; can. 634). Co prawda jeszcze schematy nowego Kodeksu powtarzały tę dyspozycję⁷, niemniej jednak w ostatecznej jego redakcji prawodawca od niej odszedł [Stokłosa 2009, 96]. Wiązało się to z głębszym przeanalizowaniem statusu członka instytutu, który związany jest z nim tylko ślubami czasowymi. Nie przynależy on jeszcze do niego w sposób definitywny, toteż może on bez trudu opuścić instytut po upływie czasu profesji (KPK/83, kan. 688 § 1). Wówczas, gdyby chciał wstąpić do nowego instytutu, musiałby starać się o zwykłe przyjęcie tak, jak do poprzedniego.

Zakonnik związany z instytutem ślubami czasowymi nie może jednak przejść do innego instytutu w trakcie trwania profesji czasowej.

⁷ Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognoscendo. *Schema canonum de iure institutorum vitae consecratae*. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis 1977 s. 42 can. 75 § 3.

Również opuszczenie instytutu w tym momencie obarczone jest pewnymi obostrzeniami (KPK/83, kan. 688 § 2). Gdyby chciał zmienić instytut, musiałby najpierw prosić najwyższego przełożonego o indult odejścia, połączony z dyspensą od obowiązku zachowania ślubów zakonnych [Stokłosa 2009, 96]. Brak takiego dokumentu uniemożliwiłby mu wstąpienie do innego instytutu (KPK/83, kan. 643 § 1, 3°). Ewentualne zaś zatajenie przed właściwymi przełożonymi faktu posiadania takiego indultu, który wskazuje na wcześniejszą przynależnością zakonnika do innego instytutu, również powoduje nieważność przyjęcia do nowicjatu mocą samego prawa (KPK/83, kan. 643 § 1, 5°).

Jeżeli taka osoba spełni wszystkie przewidziane prawem wymagania, może wstąpić do nowicjatu w nowym instytucie. Należy jednak pamiętać, że okres spędzony w poprzednim miejscu nie może wpływać na ewentualne skrócenie czasu procesu formacyjnego, który rozpoczyna się od nowa [Stokłosa 2009, 97]. Niemniej taka forma zmiany instytutu nie może być określona mianem *transitus*. Brakuje w niej jednoczesności w wystąpieniu z jednego instytutu i wstąpieniu do drugiego. Między tymi dwoma wydarzeniami zawsze mija jakiś czas.

Reasumując – podmiotem przejścia może być każdy i tylko ten, kto w jakimkolwiek instytucie zakonnym, zarówno na prawie papieskim, jak i diecezjalnym, złożył śluby wieczyste [Chrapkowski i Krzywdą 2006, 120]. Dotyczy to również osób duchownych.

PROCEDURA PRZEJŚCIA

Postępowanie dotyczące przejścia do innego instytutu zakonnego jest typową czynnością o charakterze administracyjnym [Skorupa 2002, 201]. *Transitus* jest możliwe tylko wówczas, gdy faktyczną chęć przejścia uzewnętrznili sam zainteresowany. Uczynić zaś to może za pomocą specjalnej prośby, którą powinien skierować zarówno do najwyższych przełożonych instytutu *a quo*, jak i instytutu *ad quem* [Stokłosa 2009, 97]. Ważność petycji zależy od wolności zakonnika w podejmowaniu decyzji. Nikt nie może przymusić go do zmiany instytutu wbrew jego woli [Zubert 1990, 199]. Czynność taka dokonana także pod wpływem ciężkiej, niesprawiedliwej bojaźni albo na skutek podstępu może być nieważna (KPK/83, kan. 125 § 2). Wpływ na to mają także ewentualne ignorancja lub błąd (KPK/83, kan. 126). Jeśli *error* lub *ignorantia* ma

miejsce w chwili dokonania czynności prawnej, jest ona nieważna [Sobański 2003a, 206].

Petycja, w której profes wyraża swoją chęć przejścia do innego instytutu, zazwyczaj jest następstwem uprzednich rozmów, które prowadził on z wyżej wymienionymi podmiotami władzy zakonnej [Stokłosa 2009, 97]. Może ona być również konsekwencją wcześniejszego legalnego przebywania zakonnika w instytucie, do którego chciałby teraz przejść. Taki pobyt jest możliwy wraz z udzieleniem specjalnego pozwolenia (KPK/83, kan. 665 § 1)⁸.

Choć prawodawca wprost tego nie podaje, prośba o *transitus* powinna zawierać uzasadnienie decyzji [Bar 1986, 92; Chrapkowski i Krzywda 2006, 120]. Taka motywacja jest konieczna do tego, aby przełożeni podjęli później rozumne postanowienie [Zubert 1990, 199]. Argumentacja zakonnika za przejściem może być różna: pragnienie pogłębienia własnego życia duchowego poprzez wybór życia kontemplacyjnego bądź innej formy apostolatu; osiągnięcie większej doskonałości w instytucie o surowszej regule; chęć pokonania różnych trudności przeszkadzających w realizacji własnego powołania, które pojawiają się w instytucie aktualnego przebywania (np. związanych z relacją do przełożonych lub innych członków instytutu); stan zdrowia uniemożliwiający zainteresowanemu wypełnianie podstawowych zadań instytutu; brak powołań w aktualnym instytucie, co powoduje jego powolne „umieranie” [Stokłosa 2009, 98; Bogdan 1977, 314]. Na pewno nie może być brana pod uwagę prośba zawierająca motywację niegodziwą. Bez wątpienia do takich należy petycja składana w momencie zagrożenia wydaleniem z instytutu, kiedy zakonnik szuka jakiegoś sposobu na ratunek [Stokłosa 2009, 98]. Przełożony w takim przypadku, gdy istnieją obiektywne przyczyny skłaniające do wydalenia, powinien wszcząć odpowiedni proces zgodnie z przepisami prawa powszechnego (KPK/83, kan. 695-704). Po ewentualnym wydaleniu były zakonnik może wstąpić do nowego instytutu, jeżeli ten zechce go przyjąć. Elementem koniecznym jest jednakże ponowne rozpoczęcie standardowego procesu formacyjnego, którego początkiem jest kanoniczny nowicjat [Stokłosa 2009, 98]. Nie jest to jednak prawne przejście z jednego instytutu do innego.

Jeżeli prośba dotycząca przejścia do innego instytutu zostanie przez odpowiednich przełożonych przyjęta, rozpoczyna się procedura przewi-

⁸ Szerzej na temat legalnego przebywania zakonnika poza własną wspólnotą zakonną zob. [Stokłosa 2010, 105-128].

dziana przez prawo. Prawodawca kodeksowy w obowiązującym prawie, w przeciwieństwie do norm zawartych w CIC/17 (can. 632), nie wymaga interwencji Stolicy Apostolskiej (gdy instytuty są na prawie papieskim) czy też biskupa diecezjalnego (w przypadku instytutów na prawie diecezjalnym), w celu udzielenia pozwolenia [Bogdan 1977, 313-314]. Takie zezwolenie ma miejsce tylko w przypadku przejścia z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego lub do stowarzyszenia życia apostołskiego oraz w sytuacji odwrotnej (KPK/83, kan. 684 § 5) [Kałowski 1989, 24]. Aktualnie *concessio* dawane jest przez samych najwyższych przełożonych zainteresowanych instytutów po wcześniejszym uzyskaniu zgody własnych rad (KPK/83, kan. 684 § 1) [Rincón-Pérez 2011, 546]. Pominięcie poinformowania owych rad, zarówno przez przełożonego instytutu *a quo*, jak i *ad quem*, a także niezyskanie od tych rad zgody po poinformowaniu powoduje nieważność ewentualnego przejścia (KPK/83, kan. 127 § 2, 1°) [Zubert 1990, 199]. Zadanie, jakie stoi przed członkami tych rad, nie ogranicza się bowiem tylko do samego wydania zgody przełożonym. To właśnie oni dokonują odpowiedniej analizy racjonalności motywów przedłożonych przez profesę, na podstawie których prosi on o zmianę przynależności do zakonu [Stokłosa 2009, 99]. Nie można tej kompetencji delegować komuś innemu. Określenie zasadności przejścia jest kluczowym elementem późniejszej decyzji przełożonych. Gdyby któraś z rad nie zgodziła się na *transitus*, jest ono niemożliwe. Ewentualne odbycie próby i złożenie nawet ślubów wieczystych w nowym instytucie bez zgody rady, a jedynie za wiedzą najwyższych przełożonych, jest nieważne [Stokłosa 2009, 99; Saj 2007, 53-75; Holland 2000, 852].

Udzielenie przez obie rady zgody na przejście nie jest jeszcze równoznaczne z samym przejściem. *Transitus* nie dokonuje się nawet wtedy, gdy po tej zgodzie pozytywną opinię wyda przełożony instytutu, z którego zakonnik występuje. Nie wydaje on *de iure* indultu odejścia z instytutu (KPK/83, kan. 691 § 1). Jest to jedynie dokument, mocą którego profes ma prawo do przebywania w innym instytucie, aby odbyć w nim określoną prawem próbę przed definitywnym jego wstąpieniem do tego instytutu [Stokłosa 2009, 99]. Indult ten zawiera także zgodę na to, aby zakonnik złożył śluby wieczyste w wybranym przez siebie instytucie [Stokłosa 2009, 99].

Oczywiste jest, iż *transitus* nie może mieć miejsca, kiedy nie aprobuje tego najwyższy przełożony przyjmującego instytutu [Stokłosa 2009,

100]. Każdy instytut ma słuszną autonomię w przyjmowaniu kandydatów i nikt nie może jego przełożonych zmusić do przyjęcia kogokolwiek wbrew przepisom prawa własnego [Skorupa 2002, 188-203]. Wnieśnienie zatem ewentualnego rekursu od ich decyzji jest bezpodstawne.

Przełożony nowego instytutu, zanim wyrazi zgodę na wstąpienie do niego zakonnika, powinien zwrócić się do swego odpowiednika aktualnej jego przynależności o przesłanie niezbędnych informacji dotyczących kandydata [Bar i Kałowski 1985, 175]. W odpowiedniej dokumentacji powinny znaleźć się informacje dotyczące życia zakonnika takie, jak: jego życiorys, stosunek przełożonych do jego próby oraz inne szczegóły z jego życia zarówno pozytywne, jak i negatywne, a zwłaszcza takie, które mogłyby grozić na przyszłość jakąś szkodą dla instytutu przyjmującego albo nawet dla całego Kościoła [Zubert 1990, 199-200]. Nie można zataić ewentualnych faktów dotyczących poniesienia przez zainteresowanego odpowiedzialności karnej za popełnienie ciężkich przestępstw kanonicznych lub cywilnych, które wykluczałyby w przyszłości możliwość objęcia odpowiedniej funkcji czy urzędu w nowym instytucie [Stokłosa 2009, 102].

Przełożony instytutu *ad quem* powinien poinformować instytut *a quo* o terminie rozpoczęcia przez zakonnika próby i o dacie złożonych przez niego ślubów. Jest to ważne ze względów prawnych, gdyż w momencie złożenia ślubów wieczystych zakonnik traci przynależność do pierwotnego instytutu [Stokłosa 2009, 102].

CZAS PRÓBY W NOWYM INSTYTUCIE

Po otrzymaniu obu niezbędnych do przejścia zgód wyższych przełożonych zakonnik rozpoczyna w nowym instytucie czas próby. Prawodawca w CIC/17 wymagał, aby zainteresowany rozpoczął w nim czas rocznego nowicjatu, który mógł zostać przedłużony o kolejny rok (can. 634). W nowym Kodeksie nie ma o tym mowy [Bar i Kałowski 1985, 175]. Zakonnik jest jednak zobligowany do odbycia trzyletniej próby (KPK/83, kan. 684 § 2)⁹. Jest to *conditio sine qua non ad validitatem* późniejszej profesji wieczystej [Kałowski 1989, 24]. Okres ten może zo-

⁹ W czasie prac nad nowym Kodeksem postulowano nawet dłuży okres takiej próby. W schemacie z 1977 r. przewidywano pięć lat; zob. Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognoscendo. *Schema* s. 42 can. 75 § 4.

stać wydłużony na podstawie prawa własnego instytutu [Bar i Kałowski 1985, 175]. Interesujący jest jednak fakt, że prawodawca nie pozwala na jego skrócenie, nie jest zatem możliwe antycypowanie profesji (KPK/83, kan. 649 § 2) [Kałowski 1989, 25]. Należy także zaznaczyć, iż czas ten jest ciągły [Kałowski 1989, 25]¹⁰, to znaczy, że nie dopuszcza się w nim żadnej przerwy (KPK/83, kan. 201 § 1).

W czasie odbywania przewidzianej prawem próby zakonnik przynależy do instytutu, z którego wyszedł. Zgodnie jednak z KPK/83 do momentu złożenia profesji w nowym instytucie zostają zawieszone uprawnienia i obowiązki, jakie miał w poprzednim instytucie. Od chwili rozpoczęcia próby obowiązany jest on do przestrzegania prawa własnego nowego instytutu (KPK/83, kan. 685 § 1).

W praktyce mogą wyłonić się pewne trudności związane ze ślubami posłuszeństwa i ubóstwa. Należy zauważyć, że moderatorzy nowego instytutu, w którym profes będzie odbywał swoją próbę, nie są jego przełożonymi *sensu stricto* [Kałowski 1989, 26]. Nie mogą mu zatem niczego nakazywać na mocy ślubu posłuszeństwa [Kałowski 1989, 26]. Pojawia się także pytanie o to, do którego instytutu miałyby należeć ewentualne dobra, które w czasie próby przypadłyby zakonnikowi. Kwestia ta jest wśród autorów dyskutowana [Kałowski 1989, 27-28; Zubert, 2005a, 516].

Czas probacji jest przeznaczony głównie na zaadaptowanie się zakonnika do nowego instytutu [Stokłosa, 2009, 103]. Ma on pogłębić m.in.: jego charyzmat, tradycję, styl życia oraz jego wewnętrzne prawo [Chrapkowski i Krzywdą 2006, 120]. Czyni to poprzez życie we wspólnocie¹¹ i praktykowanie wszystkiego, co związane jest z nowym instytutem, jak np. noszenie odpowiedniego stroju duchownego [Kałowski 1989, 30]. Instytut z kolei bada, w jakim stopniu kandydat przystosował się do nowych warunków życia i jak radzi sobie z ewentualnymi problemami. Odbywa się to w inny sposób niż analogiczne sprawdzanie np. nowicjuszy, którzy dopiero rozpoczynają formację zakonną [Kałowski 1994, 144-145]. Osoby pragnące przejść do instytutu z innego są już po ślubach wieczystych, w większości przypadków są to też osoby duchowne, które odbyły w swoim życiu odpowiednią formację [Stokłosa 2009, 103]. Mają doświadczenie w praktykowaniu rad ewangelicznych. Dlatego próba w no-

¹⁰ Czas w prawie kanonicznym z natury jest ciągły. Czas użyteczny, który przewiduje przerwę, zachodzi tylko wtedy, gdy jest to w prawie zaznaczone; zob. [Sobański 2003b, 293]. Szerzej na temat obliczania czasu zob. [Mikołajczuk 2014, 113-137].

¹¹ Szerzej na temat życia we wspólnocie zob. [Szewczul 2012, 13-27].

wym instytucie trwa tylko przez trzy lata i nie należy jej nadmiernie przedłużać. Jest to czas, który zdecydowanie wystarcza na wyrobienie sobie osądu co do kwalifikacji kandydata [Kałowski 1989, 25].

Czas i sposób odbywania próby, jaka powinna poprzedzić złożenie przez zakonnika profesji wieczystej, powinno regulować prawo własne nowego instytutu (KPK/83, kan. 684 § 4)¹². Zawsze jednak trzeba traktować każdą sprawę indywidualnie. Nie należy zapominać o formie i stylu życia instytutu, z którego kandydat przychodzi [Stokłosa 2009, 104]. Warto również, aby próba ta przebiegała pod okiem doświadczonego członka instytutu, pełniącego zadanie swoistego kierownika duchowego. Dzięki temu nie tylko będzie kandydatowi łatwiej przystosować się do nowych warunków, ale także będzie można sporządzić odpowiednie wotum dla kompetentnego przełożonego [Zubert 1990, 199]. Ów doświadczony zakonnik mógłby zamieścić w nim relację na temat odbywanej pod jego kierunkiem próby kandydata. Opisałby jego rozwój, a także podejście do wykonywanych w instytucie funkcji i zadań [Kałowski 1994, 145]. Byłoby to pomocne w podejmowaniu przez przełożonego decyzji o dopuszczeniu kandydata do profesji wieczystej.

Przewidziana prawem próba w nowym instytucie może być przerwana. Dokonać się to może z różnych przyczyn i w każdym momencie jej trwania. Uczynić to mogą dwa podmioty: zainteresowany zakonnik lub też kompetentni przełożeni instytutu *ad quem* [Stokłosa 2009, 105]. Kandydat może zdecydować o tym, iż pragnie powrócić do poprzedniego instytutu. Realizuje się to zgodnie z prawem (KPK/83, kan. 684 § 2), a motywy skłaniające ku temu mogą być różne. Przełożeni z kolei mogą przerwać próbę po dojściu do wniosku, że zakonnik nie może przystosować się do stylu życia odpowiadającego charyzmatowi, tradycji czy duchowemu dziedzictwu (*patrimonium*) ich instytutu [Stokłosa 2009, 105]. W obydwu przypadkach poprzedni instytut ma obowiązek przyjąć zakonnika z powrotem, chyba że ten otrzymał indult sekularyzacyjny (KPK/83, kan. 684 § 2)¹³. Zakonnik z kolei jest zobligowany do powrotu

¹² Niestety, rzadko zdarzają się w prawie własnym instytutów odpowiednie uregulowania. W związku z tym ustalenie wszystkich szczegółów związanych z przebiegiem próby pozostaje kompetentnym przełożonym, przy zachowaniu prawa powszechnego.

¹³ Gdyby zainteresowany zakonnik był osobą duchowną, wspomniany indult odejścia z zakonu mógłby być udzielony tylko w przypadku znalezienia biskupa chcącego inkardynować zakonnika do swojej diecezji bądź przynajmniej przyjąć go na okres próby (KPK/83, kan. 693). Duchowny może również starać się o udzielenie

do instytutu aktualnej przynależności. Gdyby jednak nie chciał tego obowiązku spełnić, jak także nie wystąpił o sekularyzację, wtedy przełożeni wyżsi instytutu powinni rozpocząć proces o wydalenie (KPK/83, kan. 665 § 2) [Stokłosa 2009, 105].

Przyczyny przerwania określonej prawem próby po stronie przełożonych mogą wynikać z różnych kwestii. Muszą to być powody poważne, zewnętrzne, poczytalne i prawnie potwierdzone. Należą do nich: habitualne zaniedbywanie obowiązków życia konsekrowanego; powtarzające się naruszanie świętych więzów; uporczywe nieposłuszeństwo prawnym nakazom przełożonych w poważnej materii; wielkie zgorszenie powstałe wskutek zawinionego zachowania się członka; uporczywe podtrzymywanie lub rozpowszechnianie poglądów potępionych przez Nauczycielski Urząd Kościoła; publiczne przyjęcie ideologii przepojonych materializmem lub ateizmem; bezprawna nieobecność w instytucie trwająca przynajmniej pół roku (KPK/83, kan. 696 § 1). Do przerwania próby doszłoby niewątpliwie również wtedy, gdyby zakonnik dopuścił się przestępstw związanych z notorycznym odstępianiem od wiary katolickiej, jak też z zawarciem małżeństwa lub usiłowaniem zawarcia małżeństwa, nawet tylko cywilnego (KPK/83, kan. 694 § 1)¹⁴. Skutkuje to wydaleniem z instytutu na mocy samego prawa. W każdym z wymienionych przypadków instytut *ad quem* jest zobligowany do przesłania do pierwotnego instytutu koniecznych informacji. Dotyczyć one mają zachowania zakonnika w czasie odbywania przez niego próby [Stokłosa 2009, 105-106]. Znaleźć się tam muszą motywy jej ewentualnego nieukończenia bądź też niedopuszczenia kandydata do złożenia profesji. Trzeba zwrócić szczególną uwagę na te fakty, które mogą być dowodami w procesie o wydalenie z instytutu bądź które już to spowodowały mocą samego prawa [Stokłosa 2009, 105-106]. Instytut aktualnej przynależności zakonnika, i tylko on, powinien wówczas podjąć odpowiednie kroki przewidziane przez prawo.

mu przez Stolicę Apostolską dyspensy od obowiązków wynikających z przyjętych święceń. Na temat tej dyspensy zob. [Góralski 1982, 167-176; Kiwior 1992, 161-175; Ossowski 2003, 115-132].

¹⁴ Szerzej na temat przyczyn wydalenia z instytutu zakonnego zob. [Stasiński 1997, 147-173; Skórupa 2011, 147-168]. O skutkach wymienionych przestępstw w odniesieniu do osób duchownych zob. [Pastuszko 2007, 128-141].

ZŁOŻENIE NOWEJ PROFESJI WIECZYSTEJ

Po odbyciu przynajmniej trzyletniej próby zakonnik może być dopuszczony do profesji wieczystej w nowym instytucie (KPK/83, kan. 684 § 2)¹⁵. Prawodawca wyraźnie zaznacza, że w przypadku przejścia do nowego instytutu chodzi o śluby wieczyste, a nie czasowe [Stokłosa 2009, 106]. Wynika to z faktu, iż kandydat już wcześniej składał podobną profesję w innym instytucie. CIC/17 również zakładał pominięcie profesji czasowej (can. 634)¹⁶. Śluby wieczyste mają aktualnie potrójne znaczenie. Są one aktem: religijnym (stanowiącym oddanie się osoby na wyłączną służbę Bogu i Kościołowi), konstytutywnym (dzięki któremu nabywa się przynależność do określonego stanu) oraz inkorporacyjnym (włączającym daną osobę do konkretnego instytutu) [Zubert 1990, 199].

Zakonnik, składając prośbę do przełożonych o dopuszczenie go do złożenia ślubów wieczystych, powinien dołączyć do niej swoją motywację oraz ocenę okresu próby [Stokłosa 2009, 107]¹⁷. Ma to pomóc w podjęciu przez nich odpowiedniej decyzji. A podejmuje ją kompetentny przełożony według norm prawa powszechnego i własnego instytutu przyjmującego, niekoniecznie jest nim najwyższy przełożony, przyjmujący wcześniej zakonnika na czas próby [Stokłosa 2009, 107]. Zazwyczaj jest to osoba stojąca na czele konkretnego domu, w którym kandydat ma złożyć profesję wieczystą.

Zgodnie z prawem do ważności profesji wieczystej wymaga się, aby dopuszczenia dokonał w sposób wolny kompetentny przełożony po wysłuchaniu głosu swojej rady; profesja powinna także być wyraźna i złożona bez przymusu, ciężkiej bojaźni lub podstępów oraz musi być przyjęta przez właściwego przełożonego osobiście lub przez kogoś innego

¹⁵ Złożenie takiej profesji przed ukończeniem próby trwającej przynajmniej trzy lata nie czyni jej nieważną, ale niegodziwą (KPK/83, kan. 10); por. [Sztafrowski 1986, 268].

¹⁶ Szerzej na temat prawodawstwa Kodeksu z 1917 r. w tej materii zob. [Bogdan 1977, 316-317; Bar 1977, 296-297].

¹⁷ Podobnie jak w przypadku przerwania próby, także i po jej ukończeniu, a przed złożeniem profesji wieczystej zakonnik może odejść z nowego instytutu. Może również zostać niedopuszczony do składania ślubów przez przełożonych. W obydwu przypadkach powinien wrócić do poprzedniego instytutu bądź poprosić o indult sekularyzacyjny (KPK/83, kan. 684 § 2).

(KPK/83, kan. 656, 3°-5°)¹⁸. Wysłuchanie rady w tym momencie, podobnie jak przy przyjmowaniu na czas próby, jest obligatoryjne.

Przez złożenie profesji w nowym instytucie następuje włączenie do niego członka przy równoczesnym wygaśnięciu poprzednich ślubów, uprawnień i obowiązków (KPK/83, kan. 685 § 2). Tym samym nabywa on te prawa i obowiązki w nowym instytucie, jest także zobowiązany zachowywać rady ewangeliczne już według reguł tego instytutu [Stokłosa 2009, 108]. Jeśli jest to osoba duchowna, w momencie złożenia profesji wieczystej zostaje ona automatycznie ekskardynowana z poprzedniego instytutu i inkardynowana do nowego [Zubert 1990, 203; Pawluk 2010, 285]. Znikają zatem wszelkie więzy prawne, łączące ją z instytutem wcześniejszej przynależności.

ZAKOŃCZENIE

Prawodawca reguluje trzy różne warianty opuszczenia własnego instytutu, połączone z jednoczesnym włączeniem do innego instytutu (KPK/83, kan. 684-685). Jednym z nich jest przejścia zakonnika między instytutami zakonnymi niezależnie, czy chodzi o instytut na prawie papieskim czy diecezjalnym. Norma kodeksowa, w porównaniu z CIC/17 ogranicza możliwość takiego przejścia jedynie do zakonników, którzy złożyli już profesję wieczystą.

Transitus jest możliwe tylko wówczas, gdy zaaprobuje je najwyżsi przełożeni obydwu instytutów. Dokonać się to może po wcześniejszym uzyskaniu zgody ich własnych rad. Nie jest już wymagane do tego bezwzględne pozwolenie Stolicy Apostolskiej, jak to było przed 1983 r.

Zakonnik jest zobowiązany do odbycia w nowym instytucie przynajmniej trzyletniej próby. Powinna ona być uwieńczona nową profesją wieczystą (KPK/83, kan. 684 § 2), której jednak nie można antycypować. Należy podkreślić, że omawiany sposób przejścia nie powoduje zawieszenia obowiązku zachowania złożonych ślubów czy utraty przynależności do stanu życia zakonnego. Śluby nadal są aktualne. Ulega

¹⁸ Zgodnie z kan. 658 oprócz wymienionych warunków do ważności profesji wieczystej wymaga się ukończenia przynajmniej dwudziestego pierwszego roku życia oraz uprzedniej profesji czasowej, przynajmniej przez trzy lata. Te warunki kandydat jednak musiał spełniać, składając profesję wieczystą w poprzednim instytucie.

zmianie jedynie przynależność prawna do instytutu, a w przypadku osób duchownych – także ich inkardynacja. Konsekwencją utraty przynależności na rzecz innego instytutu jest obowiązek realizowania powołania zakonnego według charyzmatu, tradycji i prawa własnego nowego instytutu.

Gdyby wspomniana próba wypadła niepomyślnie lub gdyby sam zainteresowany postanowił przerwać ją wcześniej, powinien wrócić do poprzedniego instytutu. Ewentualne zakończenie próby przed upływem przewidzianego prawem czasu bądź niezłożenie po jej zakończeniu nowych ślubów wieczystych, połączone z niepowróceniem zakonnika do instytutu aktualnej przynależności, może skutkować zaciągnięciem przez niego różnych kar, nie wyłączając wydalenia z instytutu.

Przytoczone regulacje prawne odnoszą się wyłącznie do jednego ze sposobów separacji osób zakonnych z ich własnym instytutem. Powoduje ona skutki odmienne niż wymienione w KPK/83: przejście zakonnika z niezależnego klasztoru do innego klasztoru tegoż instytutu albo federacji lub konfederacji (KPK/83, kan. 684 § 3), jak też przejście do instytutu świeckiego albo do stowarzyszenia życia apostołskiego oraz sytuacja odwrotna (KPK/83, kan. 684 § 5). Zupełnie inne skutki prawne wiążą się także z wyjściem z instytutu (KPK/83, kan. 686-693) czy wydaleniem z niego (KPK/83, kan. 694-704). Poza śmiercią są to wszystkie możliwe sposoby separacji, czyli wyłączenia członków z instytutu.

Ważne jest także to, iż w praktyce niewiele osób korzysta z omówionego sposobu przejścia do innego instytutu. Większość zakonników, decydujących się na separację z instytutu, prosi raczej o indult sekularyzacyjny lub też o dyspensę papieską od obowiązków wynikających z przyjętych święceń i od zachowania ślubów zakonnych. Można zastanawiać się, co jest tego przyczyną. Zapewne wiąże się to głównie z tym, iż w większości przypadków zakonnicy, chcący zmienić charakter swojego życia, pragną uczynić to bardzo diametralnie. W konsekwencji wybierają zatem przejście do stanu świeckiego aniżeli do innego instytutu zakonnego. Niemniej, jak wspomniano, prawodawca zawsze pragnie pomóc wiernym w realizacji ich podstawowego prawa do wolności w wyborze stanu życia (KPK/83, kan. 219).

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983). AAS 75:1983 pars II pp. 5-348; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Pallottinum 1984.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917). AAS 9:1917 pars II pp. 2-593.
- Concilium Calchedonense. *Cap. V*. W: *Sacrorum Conciliorum Nove et Amplissima Collectio*, red. J.D. Mansi. T. 6. Florentiae 1761 col. 539-542; tekst polski: Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski (325-787). Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II. Oprac. A. Baron, H. Pietras. T. 1. Kraków: Wydawnictwo WAM 2001 s. 231.
- Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognoscendo. *Schema canonum de iure institutorum vitae consecratae*. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis 1977.

Literatura

- Bar, Joachim R. 1977. *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bar, Joachim R. 1986. *Poradnik kanonicznego prawa zakonnego*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bar, Joachim R., i Kałowski, Julian. 1985. *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bogdan, Franciszek. 1977. *Prawo instytutów życia konsekrowanego*. Nowe prawo zakonne. Poznań–Warszawa: Pallottinum.
- Chrapkowski, Arnold, i Krzywda, Józef. 2006. „Seksja I. Instytuty życia konsekrowanego”. W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, red. Józef Krukowski, t. II/2, 7-185, Poznań: Pallottinum.
- Góralski, Wojciech. 1982. „Dyspensowanie od celibatu kapłańskiego w świetle nowych norm Kongregacji Nauki Wiary z 14.10.1980 roku.” *Prawo Kanoniczne* 25, nr 3-4:167-176.
- Holland, Sharon L. 2000. „Chapter VI. Separation of the members from the institute [kan. 684-704].” W *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. John P. Beal, i James A. Coriden, Thomas J. Green, 851-853. New York: Paulist Press.
- Jougan Alojzy. 1958. *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Poznań: Księgarnia Świętego Wojciecha.
- Kałowski, Julian. 1989. „Skutki prawne opuszczenia instytutu zakonnego.” *Prawo Kanoniczne* 32, nr 3-4:21-59.
- Kałowski Julian. 1994. *Prawo o instytutach życia konsekrowanego według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

- Kiwior, Wiesław. 1992. „Dyspensa od celibatu kapłańskiego: kompetencja, tytuły prawne, procedura.” *Prawo Kanoniczne* 35, nr 3-4:161-175.
- Korpanty, Józef, red. 2001. *Mały słownik łacińsko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Mikołajczuk, Krzysztof. 2014. „Obliczanie czasu w prawie kanonicznym. Wybrane zagadnienia.” *Roczniki Nauk Prawnych* 24, nr 2:113-137.
- Ossowski, Krzysztof. 2003. „Procedura zmierzająca do uzyskania dyspensy od celibatu w kościele łacińskim na prośbę prezbitera.” *Kościół i Prawo* 15, nr 2:115-132.
- Pastuszko, Marian. 2007. „Nieprawidłowości i przeszkody do święceń.” *Prawo Kanoniczne* 50, nr 3-4:117-227.
- Pawluk, Tadeusz. 2010. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie. T. 2*. Olsztyn: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Ramos, Francisco J. 2002. “De transitu ad aliud institutum.” W *Comentario exegetico al código de Derecho Canónico*, red. Ángel Marzoa, Jorge Miras, Rafael Rodríguez-Ocaña, vol. II/2, ed. III, 1744-1749. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, S.A.
- Rincón-Pérez, Tomás. 2011. „Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego.” W *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. Piotr Majer, 480-576. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Saj, Marek. 2006. „Prawno-teologiczne aspekty konsekracji zakonnej.” *Prawo Kanoniczne* 49, nr 3-4:3-19.
- Saj, Marek. 2007. „Warunki ważności profesji zakonnej.” *Prawo Kanoniczne* 50, nr 1-2:53-75.
- Skorupa, Ambroży. 2002. *Słuszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele łacińskim*. Kraków: Wydawnictwo SALWATOR.
- Skorupa, Ambroży. 2011. „Przyczyny i procedura wydalenia duchownych z instytutu zakonnego.” *Prawo Kanoniczne* 54, nr 3-4:147-168.
- Sobański, Remigiusz. 2003a. „Tytuł VII. Czynności prawne.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga I. Normy ogólne*, red. Józef Krukowski, t. 1, 201-212. Poznań: Pallottinum.
- Sobański, Remigiusz. 2003b. „Tytuł XI. Obliczanie czasu.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga I. Normy ogólne*, red. J. Krukowski, t. 1, 291-296. Poznań: Pallottinum.
- Stasiński, Piotr. 1997. „Przyczyny wydalenia z instytutu zakonnego.” *Prawo Kanoniczne* 40, nr 1-2:147-173.
- Stokłosa, Marek. 2009. „Przejście zakonnika z własnego do innego instytutu.” *Prawo Kanoniczne* 52, nr 3-4:91-115.
- Stokłosa, Marek. 2010. „Legalne przebywanie zakonnika poza wspólnotą zakonną według kan. 665 § 1 KPK/83.” *Prawo Kanoniczne* 53, nr 1-2:105-128.
- Syryjczyk, Jerzy. 1982. „Ochrona wolności przy wyborze stanu duchownego w świetle kan. 2352.” *Prawo Kanoniczne* 25, nr 3-4:187-197.

- Szewczul, Bożena. 2012. „Życie braterskie oraz życie braterskie we wspólnocie w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego.” *Prawo Kanoniczne* 55, nr 2:13-27.
- Sztafrowski, Edward. 1985. *Podręcznik prawa kanonicznego*. T. 2. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Zubert, Bronisław W. 1990. „Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego.” W Wójcik, Walenty, i Krukowski Józef, Lempa, Franciszek, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. II/3, 198-203. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Zubert, Bronisław W. 2005a. „Dochody zakonników i członków stowarzyszeń życia apostołskiego nabywane ‘własnym staraniem’ lub ‘ze względu na instytut’.” W Zubert, Bronisław W. *Pro iure et vita*. Wybór pism, red. E. Szczot, 513-530. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Zubert, Bronisław W. 2005b. „Prawo wiernego do własnej drogi życia duchowego.” W Zubert, Bronisław W. *Pro iure et vita*. Wybór pism, red. E. Szczot, 705-716. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Prawne aspekty przejścia zakonnika z jednego instytutu zakonnego do innego

Streszczenie

Zgodnie z ogólną zasadą, zakonnik po ślubach wieczystych nie może przejść z własnego instytutu do innego. Jednakże, prawodawca dopuszcza trzy wyjątki od tej reguły. Artykuł traktuje o jednej z nich. Jest to przejście z jednego instytutu zakonnego do innego instytutu zakonnego. Aby to zrobić, zakonnik musi mieć pozwolenie najwyższych przełożonych obydwu instytutów, którzy powinni uzyskać zgodę własnych rad. Po odbyciu przynajmniej trzyletniej próby, zakonnik może być dopuszczony do profesji wieczystej w nowym instytucie. Jeśli zaś nie chce złożyć profesji lub nie został do niej dopuszczony przez kompetentnych przełożonych, powinien wrócić do dawnego instytutu, chyba że otrzymałby indult sekularyzacyjny. Do momentu złożenia profesji w nowym instytucie, mimo pozostawania w mocy ślubów, zostają zawieszone uprawnienia i obowiązki, jakie miał zakonnik w poprzednim instytucie, jednakże od chwili rozpoczęcia próby obowiązany jest on do przestrzegania prawa własnego nowego instytutu. Przez złożenie profesji w nowym instytucie następuje włączenie do niego tego członka, równocześnie wygasają poprzednie śluby, uprawnienia i obowiązki.

Słowa kluczowe: *transitus*, śluby wieczyste, klasztor, prawo własne, profesja, inkorporacja, najwyższy przełożony, próba

**Legal aspects of transferring
of a religious from one institute to another**

S u m m a r y

According to general principle, a religious in perpetual vows cannot transfer from one institute to another. However, the legislator makes three exceptions to this rule. The article dealing with one of them. It is the transfer from one religious institute to another religious institute. To do this, a religious needs to be awarded a permission of the supreme moderator of each institute with the consent of their respective councils. After completing a probation which is to last at least three years, the member can be admitted to perpetual profession in the new institute. If the member refuses to make this profession or is not admitted to make it by competent superiors, however, the member is to return to the original institute unless an indult of secularization has been obtained. Until a person makes profession in the new institute, the rights and obligations which the member had in the former institute are suspended although the vows remain. Nevertheless, from the beginning of probation, the member is bound to the observance of the proper law of the new institute. Through profession in the new institute, the member is incorporated into it while the preceding vows, rights, and obligations cease.

Key words: *transitus*, perpetual vows, monastery, convent, proper law, profession, incorporation, supreme moderator, probation

Information about Author: REV. RAFAŁ ZALESKI, MA – student, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: raf.zaleski@gmail.com